

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ГРОМАДЯН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

FORMATION OF STATE POLICY OF IMPLEMENTATION OF MANAGEMENT TOOLS ON ENSURING SOCIAL ADAPTATION OF CITIZENS TO THE MODERN

Соціальна адаптація як суспільний феномен виступає складною структурно-функціонально духовно-практичною ситуацією, що виявляється на всіх рівнях суспільного життя людей. Завдяки цьому соціальна адаптація стає одним із найважливіших універсальних способів подолання кризових негативних суспільних явищ та підготовки громадян для включення до інноваційних соціальних систем. Тим самим, соціальна адаптація забезпечує послідовність і закономірність еволюційної трансформації суспільства, зниження ризику прояву деструктивних тенденцій і гармонізацію суспільних відносин, що складаються.

Соціальна адаптація до змін у суспільстві пов'язана, перш за все, з існуванням нормативно регульованої в історично визначений період часу соціальної системи. Її найважливішими компонентами виступають різноманітні економічні, соціальні, політичні та ідеологічні структури. Соціокультурні системи становлять основу змісту форм адаптації населення до соціальних змін. Це відбувається у зв'язку з тим, що вони безпосередньо впливають на сприйняття такого типу змін, оскільки в їх основі можна виділити певний вид культури, соціальна адаптація до економічних змін відбиває елементи соціально-економічної культури і має спиратися на них.

Коли громадянин адаптується до політичних змін, вона неминуче звертається до норм соціальної культури, адаптація до духовно-моральних змін пов'язана з моральною культурою. Соціальна адаптація до змін в освітній сфері пов'язана з культурою освіти, у професійній сфері – з професійною культурою, у дозвільній сфері – з культурою дозвілля. Складніше з адаптацією до соціальних змін, вона стосується не якоїсь однієї культури, а до кількох, оскільки соціальні зміни мають комплексний характер і диференціюються в залежності від тієї чи іншої соціальної сфери людської життєдіяльності.

Соціальна адаптація є цілеспрямованою взаємодією елементів свідомості та поведінки соціального суб'єкта та ціннісної системи зовнішнього для нього середовища з метою встановлення між ними відповідності та подолання розбіжностей взаємовідносин. Вона виступає як різновид суспільних відносин, процесів, діяльності та соціальних інститутів, що оптимізують і спрямовують її розвиток. Основні цілі соціальної адаптації як суспільного процесу полягають у подоланні дисфункцій соціальної системи, гармонізації взаємозв'язків соціального суб'єкта з елементами середовища.

Система соціальної адаптації включає різні види адаптивних процесів, а саме виробнича та професійна адаптація, побутова, дозвілля, політична та економічна, адаптація до форм суспільної свідомості. Характер і рівень адаптації чи дезадаптації громадя-

нина залежить багато в чому від біологічних, фізіологічних, психічних якостей людини та її соціального розвитку. Але, з іншого боку, добре організована професійна робота зі сторони соціальних служб різного профілю спрямована на забезпечення допомоги окремим особам, групам, соціальним верствам суспільства на різних етапах їх розвитку та рівня їх соціальної адаптації.

Ключові слова: державна політика, формування, соціальна адаптація, суспільні стандарти, реалізація, управлінський інструментарій, сучасний етап.

Social adaptation as a social phenomenon is a complex structural and functional spiritual and practical situation that manifests itself at all levels of social life. Due to this, social adaptation becomes one of the most important universal ways to overcome the crisis of negative social phenomena and prepare people for inclusion in innovative social systems. Thus, social adaptation ensures the consistency and regularity of the evolutionary transformation of society, reducing the risk of destructive tendencies and harmonization of social relations.

Social adaptation to social change in society is associated primarily with the existence of normatively regulated in a historically defined period of time social system. Its most important components are various economic, social, political and ideological structures. Socio-cultural systems are the basis of the content of forms of adaptation of the population to social change. This is due to the fact that they directly affect the perception of such changes, because they can be based on a certain type of culture, adaptation to economic change reflects the elements of economic culture and must be based on them.

When a citizen adapts to political change, he inevitably turns to the norms of political culture, adaptation to spiritual and moral change is associated with moral culture. Adaptation of young people to changes in the educational sphere is connected with the culture of education, in the professional sphere - with the professional culture, in the leisure sphere - with the culture of leisure, etc. It is more difficult to adapt to social change. It is not related to one culture, but to several, because social change is complex and can be differentiated depending on a particular social sphere of human life.

Social adaptation is a purposeful interaction of elements of consciousness and behavior of the social subject and the value system of the external environment in order to establish correspondence between them and overcome differences in relationships. Adaptation acts as a kind of social relations, processes, activities and social institutions that optimize and guide its development. The main goals of adaptation as a social process are to overcome the dysfunctions of the social system, harmonization of the relationship of the social subject with the elements of the environment. Man is part of a broad system of professional, business, interpersonal, social

УДК 351.84:35.072.2:342.5 (477)
DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.28.20>

Рибич І.Є.

к. наук з держ. упр., доцент,
доцент кафедри спортивної медицини
та здоров'я людини
Львівський державний університет
фізичної культури
імені Івана Боберського

Парубчак Г.Б.

аспірантка інституту державного
управління
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

relations that allow him to adapt in this society. The system of social adaptation includes various types of adaptive processes, namely industrial and professional adaptation, domestic, leisure, political and economic, adaptation to forms of social consciousness. Any kind of social adaptation requires certain abilities from a person. The nature and level of adaptation or maladaptation of the individual depends largely on the biological, physiological, mental qualities

of man and his social development. But, on the other hand, well-organized professional work on the part of social services of various profiles is aimed at providing assistance to individuals, groups, social groups at different stages of their development and the level of their social adaptation.

Key words: state policy, formation, social adaptation, social standards, implementation, management tools, modern stage.

Постановка проблеми у загальному вигляді з важливими науковими і практичними завданнями. Існують різні процеси взаємовідносин людини з навколишнім світом, і тому життєво необхідно знайти оптимальні механізми та способи адаптації людського організму з індивідуально-особистісними сторонами та потребами, вимогами і нормами соціального облаштування [14]. Найважливіше завдання адаптаційного процесу – це проблема «виживання» громадянина, через пристосування потенцій організму індивіда з процесами природного та соціального середовища [9]. Однією з основних умов соціальної адаптації громадян до сучасної соціально-економічної ситуації є адекватні зміни у свідомості людей, тобто вибір нових стратегій економічної поведінки, готовність нести особисту відповідальність за своє життя-забезпечення. Більше того, зміни в економіці та структурі масової свідомості часто мають різноспрямований характер. Перехід на нові зразки економічної поведінки, адекватні ринковим відносинам, сильно гальмуються інерцією соціально-психологічних установок населення на колишню систему соціальних гарантій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Ґрунтовні дослідження наукових праць сучасних фахівців у даній сфері дають підстави стверджувати, що завдання удосконалення системи життєзабезпечення громадян вимагає поглибленого вивчення інструментарію підтримки та видозміни соціальної організованості за допомогою механізму створення нових соціальних норм та регулювання за їх допомогою людської діяльності [7]. Соціальна адаптація спрямована на відновлення норм, соціально-корисних відносин із соціальними суб'єктами, групами та окремими її членами, зміна у позитивному плані спілкування, поведінки, діяльності. В умовах життєзабезпечення громадянського суспільства виникає необхідність модифікації змісту одних соціальних і вироблення інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Сьогодні необхідне дослідження соціальної адаптації як складного механізму соці-

алізації особистості, що включає, зокрема, освоєння людьми нових соціальних ролей, формування мотиваційної сфери, сприйняття індивідами себе, свого оточення та багато інших психологічних явищ та стану. Соціальна адаптація як вид взаємодії особистості з громадським середовищем, у ході якого узгоджуються вимоги та очікування його учасників, багато в чому залежить від визначеного індивідом первісного, само ідентифікованого становища у системі суспільної ієрархії [12]. Процес соціальної адаптації необхідно розглядати як адаптацію особистості та соціальних верств до особливостей соціально-економічного, політичного і культурного розвитку суспільства, несумісність інтересів громадянина із соціальною групою та прагнення досягти гармонії, збалансованості внутрішньої позиції.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні формування теоретичних засад державної політики соціальної адаптації та розроблення практичних рекомендацій для органів публічної влади з реалізації управлінського інструментарію забезпечення стабільності у громадянському суспільстві на сучасному етапі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Специфікою людської адаптації є все те, що пов'язане з соціалізацією громадянина, з процесом засвоєння соціальних норм поведінки, з «вротанням у суспільний світ», фактично соціальна адаптація є найважливішим механізмом соціалізації [10]. Але, якщо «соціалізація» є поступовим процесом формування особистості в певних соціальних умовах, то поняття «соціальна адаптація» підкреслює, що відносно за короткий проміжок часу особи або група активно освоює нове соціальне середовище, яке виникає чи в результаті соціального або територіального переміщення, або за зміни соціальних умов.

Процес соціальної адаптації носить кон-кретно-історичний характер, який по-різному впливає на особистість або підштовхує її до певного вибору механізмів дії в заданому контексті часу. Самоідентифікація особистості, вибір, який зробить індивід, здійснюється відповідно

до самовизначення особистості, із зіставленням себе і соціального середовища, що змінюється. Під соціальною адаптацією розуміють процес і результат взаємодії індивіда з кардинально мінливим середовищем, в ході якого поступово узгоджуються вимоги та очікування обох сторін, так що індивід отримує можливість виживання, а макросередовище – відтворення та вступу в іншу, висхідну стадію [11].

Шляхом аналізу та корекції державної соціальної політики на основі цього розуміння, суб'єкти управління можуть переламати несприятливі тенденції, що наростають в соціумі, призупинити деструктивні соціальні процеси. Соціальна адаптація постає різноманітним, комплексним явищем у житті соціальних суб'єктів [13]. Можна охарактеризувати різноманітні аспекти розгляду соціальної адаптації, а саме як різновиди соціального відношення, соціального процесу, соціальної діяльності та інституційної форми. Сьогодні, як і раніше, у більшості працездатного населення проявляється орієнтація на соціально-економічну залежність.

На рівні окремого громадянина подібні настанови ведуть до соціальної дезадаптації працездатного населення, орієнтація отримання допомоги ззовні не стимулює активну економічну діяльність. Такі громадяни не вписуються в систему ринкових відносин, так як залежна, соціально-інфантильна особистість має мало шансів знайти собі нішу в нинішніх економічних умовах. Суспільство ж зацікавлене в тому, щоб якнайбільше громадян перетворилися із «соціально підопічних» на самостійних «людей можливостей», а вільна та незалежна особистість – це центральна постать громадянського суспільства [8]. Установки працездатних людей на соціально-економічну залежність є дисфункцією як особистості, так суспільства в цілому, перешкоджаючи, у першому випадку, повноцінній соціальній адаптації, в останньому – модернізації та становленню громадянського суспільства.

Соціальній адаптації громадян заважає і анемічний стан сучасного суспільства, аномія є результатом конфлікту або неузгодженості між «культурною» та «соціальною» структурами, що виражається, насамперед, у неможливості досягти «визначуваних культурою цілей» нормальними, законними, встановленими суспільством, засобами, і спонуканні до пошуку інших девіантних способів задоволення потреб [1]. Відхід від законних громадських способів задоволення потреб і псевдоадаптація до девіантних форм поведінки, які як не дивно в сучасних умовах часом краще забезпечують життєдіяльність громадян, ніж

законні та схвалювані моральністю норми поведінки має згубне значення для суспільства і потребує рішучих контр технологій для вирішення цієї зловідомої проблеми.

Психологічна адаптація передбачає засвоєння соціально корисних стандартів поведінки та ціннісних орієнтації, зближення установок та спрямованості особистості з очікуваннями соціального середовища. Соціальна та психологічна сторони адаптації перебувають у нерозривній єдності, хоча іноді можуть не співпадати [3]. Соціальна адаптація лише на рівні окремих громадян включає реалізацію механізму взаємодії особистості з мікросередовищем шляхом певного пристосування до нього через спілкування, поведінку, засвоєння норм, моральних цінностей найближчого позитивного соціального оточення шляхом їхнього раціонального усвідомлення, або шляхом інтеріоризації та досягнення стану адаптованості суб'єкта шляхом встановлення динамічної рівноваги між його особистісними установками та очікуваннями соціального середовища за наявності контролю з його боку.

Складність механізму соціальної адаптації походить від того, що взаємодіють дві структурно складні системи, а саме особистість та соціальне середовище. Соціальна адаптація – це пристосування громадянина, що вже сформувалася, до нових умов життєдіяльності, а соціальне середовище на макрорівні це суспільство загалом, а на мікрорівні середовище, яке становить найближче оточення громадянина та її відносини у сім'ї, трудовому колективі, у різних малих соціальних групах [5]. Мікросередовище уособлює безпосереднє середовище, що взаємодіє з особистістю в процесі щоденної практичної діяльності. Макро і мікросередовище перебувають у постійній взаємодії з особистістю й у нерозривному зв'язку між собою, тобто формують типові, і індивідуальні ознаки громадянина.

Соціальна адаптація є двояким процесом, в ході якого суб'єкт не тільки відчуває вплив з боку соціального середовища та соціальних інститутів, але і сам може активно впливати на зовнішнє середовище, трансформуючи його відповідно до своїх потреб [7]. Маючи складну та багаторівневу структуру та функції, соціальна адаптація виявляється здатною як до глибоких змін у свідомості та поведінці суб'єкта, так і до внесення суттєвих коректив до інноваційного середовища. При цьому її зміст не зводиться лише до соціальної реабілітації, це значно ширше, завдяки чому соціальна адаптація стосується вербальних, комунікативних, ціннісних, орієнтаційних,

організаційних та інших компонентів взаємодії суб'єкта та середовища.

Механізм соціальної адаптації особистості постає як єдиний процес діяльності, спілкування, самосвідомості у соціальній діяльності, коли відбувається перетворення його внутрішнього світу, реалізація прихованих потенцій, що допомагають повноцінно включитися у процеси соціальної адаптації як активного громадянина [2]. Соціальна самосвідомість особистості постає як механізм соціальної адаптації, у якому відбувається формування та осмислення своєї соціальної власності та ролі. Існують такі механізми соціально-психологічної адаптації громадянина, як когнітивний, що включає всі психічні процеси, пов'язані з пізнанням, а саме відчуття, сприйняття, уявлення, пам'ять, мислення, емоційний, що включає різні моральні почуття та емоційні стани та поведінковий, який пропонує певну спрямовану діяльність громадянина у соціальній практиці [4].

Формулювання висновків і перспектив подальших досліджень в даному напрямку. У цілому сьогодні весь управлінський інструментарій соціально-психологічних механізмів соціальної адаптації громадянина становлять повну єдність. В основі соціальної адаптації громадянина лежить активне або пасивне пристосування, взаємодія з існуючим соціальним середовищем, а також здатність змінювати та якісно перетворювати саму особистість [6]. Ефективність, кінцевий результат соціальної адаптації на сучасному етапі становлення громадянського суспільства визначаються об'єктивними показниками досягнень та суб'єктивною задоволеністю своїми досягненнями у тій професійній та соціально-економічній позиції, яку займає громадянин, що опікується своїм емоційним самопочуттям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранова А.В. Державна виховна політика як складова політичної діяльності держави. URL: www.ukrreferat.com/index.php?referat=76076 (дата звернення: 11.12.2021).
2. Белай С.В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру:

теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Нац. акад. НГУ, 2015. 348 с.

3. Бульба В. Соціальні функції держави як фундаментальна категорія державно-управлінської науки. *Публічне управління: теорія і практика*. 2011. № 4 (8). С. 3-9.

4. Воротін В.Є. Шляхи модернізації механізмів і інструментів державного і регіонального управління в Україні. 2018. С. 146-152. URL: <http://repository.knuba.edu.ua/handle/987654321/7308> (дата звернення: 15.12.2021).

5. Державні соц. стандарти та гарантії. Міністерство соціальної політики України. URL: <http://www.msp.gov.ua/content/socialnstandarti.html> (дата звернення: 18.12.2021).

6. Домбровська С.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Лукиша Р.Т. Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2018. 216 с.

7. Євсєєва О. Стратегічні напрямки соціального розвитку, шляхи державного регулювання: монографія. К.: СПД Коваленко В.Ф., 2011. 524 с.

8. Клочан Ю.В. Педагогічні умови соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2009. 20 с.

9. Корж М. Пріоритети державної стратегії в галузі соціальної політики. *Гілея: науковий вісник*: зб. наук. праць / гол. ред. В. Вашкевич. К.: Вид-во «Гілея», 2014. Вип. 84 (5). С. 475-479.

10. Мисихина С.Г. Социальная поддержка уязвимых групп населения. М.: Изд-во Института Гайдара, 2011. 92 с.

11. Палагнюк Ю. «Державна політика» та «публічна політика»: теоретичний аспект. *Наукові праці. Державне управління*. 2012. Вип. 169. Т. 181. С. 66-67.

12. Парубчак І.О. Ціннісні орієнтації як система соціального регулювання державної політики у сучасному суспільстві. *Аналітика і влада*. Інститут проблем державного управління та місцевого самоврядування НАДУ при Президентові України. 2012. Вип. № 6 (12). С. 217-222.

13. Реформування соціальної політики в Україні: проблеми та перспективи: навч.-наук. вид. / авт. кол.: В. Скуратівський, В. Трощинський, П. Ситник та ін.; за заг. ред. В. Скуратівського, В. Трощинського. Львів: НАДУ, 2012. 368 с.

14. Чернецька Ю.І. Соціально-педагогічні умови адаптації старших підлітків у загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ: Луганський національний університет імені Т. Шевченка, 2008. 20 с.